

Ogrinčeva Astronomija (1870) je bila prva slovenska knjiga iz astronomije. Potem so do sredine prejšnjega stoletja astronomske knjige v slovenščini napisali še Jože Reisner (Osnovni nauki astronomije, 1921), Lavo Čermelj (Ljudska astronomija = Osončje in osvetje, 1930; Kozmografija, 1934), Stanko Lapuh (Kratek oris kozmografije, 1934), Pavle Kunaver (Potovanje v vesoljstvo, 1943; Sprehodi po nebu, 1944; Navodilo za uporabo vrtiljive zvezdne karte ..., 1949). Včasih kdo napiše kakšno zanimivo in poučno knjigo, pa vseeno ostaja bedna nekje v ozadju, neprebrana, neomenjena ali celo pozabljena. Morda ni izšla v pravem kraju ali v pravem času. Nekaj takšnega se je zgodilo s knjigo, ki jo je napisal človek, o katerem bo tekla beseda v tem kratkem spisu.

Inženir Ciril PIRC, pisec zanimive knjige iz zgodovine astronomije

Nekakšen poskus rehabilitacije knjige

Ciril Pirc (Ljubljana 1888–1973 Ljubljana) je bil gradbeni inženir, ki se je zelo zanimal za astronomijo. Bil je dolgoletni član Astronomske sekcije Prirodoslovnega društva Slovenije. Samo to vem o njegovem življenju. Bežno se ga spominjam s sestankov AS. Nikdar nisem govoril z njim. Na sestankih je bil večinoma miren in tih.

Vem le, da je posedoval Merzov šolski daljnogled z odprtino 54 mm in goriščno razdaljo 65 cm in da je z njim nekoliko ljubiteljsko opazoval, pri opazovanju pa si je pomagal z žepno izdajo knjižice Littrow, *Kleiner Himmelsatlas*. Posebno se je zanimal za teoretično astronomijo.

Napisal je imenitno poljudno knjigo *Rimska cesta* z zgodovinsko vsebino (od Grkov do Palomarja) na kar 280 straneh. O svoji knjigi ni nikoli nikjer spregovoril besedice, tudi na sestankih AS ne. Morda zato, ker je prelomil kulturni molk. To je škoda, saj mladi nismo vedeli za knjigo, ki bi jo zagotovo z veseljem vzeli v roke in brali, kajti tovrstne literature je bilo zelo malo. Lahko bi rekel, da ni Slovenca, ki bi v kaki publikaciji tako dobro obdelal zgodovinski razvoj astronomije od Starih Grkov do Palomarja. Še vedno jo je vredno prijati v roke in se čuditi, kako spretno in z veliko mero ljubezni jo je napisal. Seveda precej stvari danes ne drži več, pa vendar ... Knjiga je izšla v zelo nerodnem času in bila skoraj spregledana. Tu jo zdaj poskušamo rahlo oživiti.

Ciril Pirc v mladih letih.

Knjiga *Rimska cesta* je tako privlačna, da iz nje objavljamo nekaj teksta o Dantejevem svetu (= vesolju), kar zelo redko najdemo v astronomskih knjigah. Na straneh 29 in 30 piše:

... Tako je Dante (1265–1321) s pesniško silo, ki je prikazala s svojo besedo nebesa in zemljo, slikal svet kot enega izmed prizorov svoje »Božanske komedije«, še s kristalnimi sferami.

V sredini svetovne teže je še vedno Zemlja, a sedaj je v njenem središču satan. Vsa ta zamotana nebesna »čebula« s svojimi številnimi lupinami druga nad drugo, je nekaka lestvica npravstvenega sveta. In popolnoma v smislu starih, predre šele zadnja lupina v pravo svetovno luč, otok blaženih, kjer najde »komedija« svojo harmonično rešitev.

Čarobna slika, še dandanes čudovita v svoji krasoti, je Dantejev svet, v katerem sta zvezdoslovje in fizika raztopljena v npravstvene vrednote. Svet, ki vodi skozi Sonce, planete in zvezde, vodi v resnici od hudega k dobremu, od hudobnega duha k Bogu. Kar dandanes imenujemo v fiziki težnost – gravitacijo, to je pri Danteju pot v pekel. Kjer poznamo dandanes snežna polja južnega tečaja, tam se odpre grozno brezno v vice. Tam, kjer sanja današnja geologija o središčnem ognju zemeljske notranjosti, pa gore pogubljeni v žvepleni kopeli. Sredobežna sila, ki po Newtonovem zakonu obvlada tire planetov in mesecev (= lun; op. M. Pr.), je večna ljubezen – goreča sla po ljubezni. Vsak nadaljnji tir je postaja te, vneto se bojujoče svetovne ljubezni, ki se v obliki piramide stvarstva dviga k Bogu skozi vse pripetljaje, sile in telesa tudi fizikalnega in zvezdoslovnega sveta.

Kako daleč smo danes od te čudovite enotnosti sveta, od enotnosti narave in npravnosti. A morala je pasti, ker se je oklep enotnosti izkazal kot preozek tudi za najskromnejša merila resnične narave.

Zrušiti se je moral Dantejev svet ...

V tej temni dobi evropske znanosti od 500–1300 po Kr. pa je našla znanost, zlasti še zvezdoslovje, zatočišče in bila z ljubeznijo gojena pri narodu, ki je mlad po letih šele okoli 500. po Kr. stopil na pozorišče svetovne zgodovine in pričel igrati svojo vlogo potem, ko je tisočletja živel kot pastirski narod brez stika z ostalim svetom. To so bili Arabci. ...

In potem nadalje piše o arabski astronomiji, da Vinciju, Koperniku, Galileju, Keplerju itn.

Naslovnica Pirčeve knjige (Zadružna tiskarna v Ljubljani – Maks Blejec, 1944).

* * *

Pri pregledu slovenske poljudnoznanstvene literature za obdobje 1920–1950 najdemo še naslednje astronomske članke, ki jih je napisal Pirc: *Betelgeuse*, *Proteus* 1, 108 (1933); *Večernica – svet mladega življenje in podoba preteklosti naše zemlje*, *Življenje in svet* 3 (1929), knj. 5, št. 8, str. 236–241; *Naša zemlja in njen brat Mars*, *Življenje in svet* 3 (1929), knj. 5, št. 17, str. 238–241; *Sprehodi pod nebesnim obokom*, *Vrtec* 71 (1940/41), št. 2–5.

S svojo *Rimsko cesto* se je Ciril Pirc trajno zapisal v zgodovino naše astronomije.

Kranj, 18. 2. 2016

Marijan Prosen